

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики та сталого розвитку

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Макроекономічні наслідки впливу війни на розвиток

України

Здобувача вищої освіти
другого (магістерського)
рівня II курсу, групи
ЕМРМ-22-1 спеціальності
051 «Економіка» освітньо-
професійної програми
«Економіка міста та
регіону»

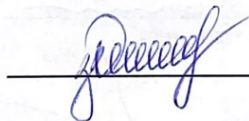
Глінка І. Є.

Науковий керівник

Максименко І. А.
к.е.н., доцент

Керівник освітньо-
професійної програми

Скорик М.О.
к.е.н., доцент

Допущено до захисту рішенням кафедри економічної політики та сталого
розвитку протокол від «26» 01 2024 № 6

Завідувач кафедри

Скорик М.О.
к.е.н., доцент

Ірпінь 2024

Реєстрація № 2

26.01.24.

(дата)

О.Кеєв.

(підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту

(до захисту, на доопрацювання)

(дата)

Х
(підпис відповідальної особи)

Результат захисту

66

(оцінка)

02.02.24

(дата)

М.М.
(підпис)

Голова комісії:

М.М.
(підпис)

Маркушин О.Р.
(ініціали)

Члени комісії:

М.М.
(підпис)

Талісзук М.М.
(ініціали)

М.М.
(підпис)

Максименко І.А.
(ініціали)

М.М.
(підпис)

Жорж М.А.
(ініціали)

Додаток Л

Бланк оцінювання кваліфікаційної роботи

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, ПІБ
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1. Зміст кваліфікаційної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	25		Б. С.
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	8		Б. С.
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	4		Б. С.
4. Рецензент	від 0 до 5	4		Б. С.
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	41		Б. С.
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	6		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	2		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	14		
4. Апробація	від 0 до 10	-		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	25		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	66		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
66	D	3	22.02.24.	Маркун М. О. Григорук М. О. Григорук М. О. Григорук М. О.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма «Економіка міста та регіону»

Затверджую

Завідувач кафедри економічної політики

23.10.2022 Н.П. Мацелюх

**Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти**

Глінки Іллі Євгеновича

1. Тема кваліфікаційної роботи Макроекономічні наслідки впливу війни на розвиток України.

Затверджена наказом ректора від 30.11.2022р. № 1254

2. Строк здачі закінченої роботи 24.01.2024 р.

3. Цільова установка визначити особливості функціонування зовнішньоекономічного сектору країни, розглянути економічні теорії про зв'язок зовнішньоекономічного сектору та макроекономічних показників розвитку країни, описати потенційні наслідки війни для розвитку міжнародної торгівлі та розвитку світового господарства, провести аналіз розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України під час війни, дослідити зовнішні інвестиції та державний борг України під час війни, визначити наслідки війни з Росією для розвитку України, охарактеризувати напрями підтримки зовнішньоекономічних відносин України під час війни; провести аналіз перспектив відновлення економіки України за участю зарубіжних партнерів після війни.

Мета роботи, дослідження макроекономічних наслідків війни з росією для розвитку України.

Об'єкт дослідження є стан зовнішньоекономічного сектору України під час війни з росією.

Предметом дослідження є показники та оцінки макроекономічних показників розвитку України під час війни з росією.

База дослідження місто Україна в цілому.

4. Вихідні дані до роботи законодавчі та нормативні акти, результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, дані офіційної статистики, а також інші первинні матеріали, публікації в періодичній пресі, монографії провідних економістів країни.

5. Перелік графічного матеріалу відсутні.

6. Зміст кваліфікаційної роботи: теоретичні засади дослідження макроекономічних наслідків війни для розвитку України; визначення та особливості функціонування зовнішньоекономічного сектору країни; економічні теорії про зв'язок зовнішньоекономічного сектору та

макроекономічних показників розвитку країни; потенційні наслідки війни розвитку міжнародної торгівлі та розвитку світового господарства; діагностично-аналітична характеристика макроекономічних наслідків війни Росією для розвитку України; аналіз розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України під час війни; дослідження зовнішніх інвестицій та державного бюджету України; наслідки війни з Росією для розвитку України; напрями перспективи підтримки зовнішньоекономічних відносин України під час повоєнний період; напрями підтримки зовнішньоекономічних відносин України під час війни; перспективи відновлення економіки України за умови залучення зарубіжних партнерів після війни.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел і складання плану роботи	До 23.10.2022	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання керівнику	До 14.04.2023	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання керівнику	До 29.06.2023	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання керівнику	До 23.11.2023	
5.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	До 19.01.2024	
6.	Перевірка на плагіат та отримання відгуку керівника роботи	До 22.01.2024	
7.	Попередній захист	24.01.2024	
8.	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	26.01.2024	
9.	Захист роботи	02.02.2024	

8. Дата видачі завдання «23» жовтня 2023р.

9. Керівник кваліфікаційної роботи Масаніченко І.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми Скотник В.О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

Григорук І.С.
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Макроекономічні наслідки впливу війни на розвиток України

Метою роботи є дослідження макроекономічних наслідків війни з Росією для розвитку України.

Завдання роботи полягають у: визначити особливості функціонування зовнішньоекономічного сектору країни; розглянути економічні теорії про зв'язок зовнішньоекономічного сектору та макроекономічних показників розвитку країни; описати потенційні наслідки війни для розвитку міжнародної торгівлі та розвитку світового господарства; провести аналіз розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України під час війни; дослідити зовнішні інвестиції та державний борг України під час війни; визначити наслідки війни з Росією для розвитку України; охарактеризувати напрямки підтримки зовнішньоекономічних відносин України під час війни; провести аналіз перспектив відновлення економіки України за участю зарубіжних партнерів після війни.

Об'єкт дослідження є стан зовнішньоекономічного сектору України під час війни з Росією.

База дослідження Україна в цілому.

Предметом дослідження є показники та оцінки макроекономічних показників розвитку України під час війни з Росією.

За результатами дослідження запропоновані напрями та перспективи підтримки зовнішньоекономічних відносин України під час та у повоєнний період.

Апробація результатів дослідження. Структура кваліфікаційної роботи. Дана робота складається з вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 49 сторінок. Список використаних джерел налічує 30 найменувань.

Ключові слова: макроекономічні наслідки, зовнішньоекономічний сектор, зовнішньоекономічні відносини, аналіз, зовнішньоторговельні зв'язки, перспективи, наслідки, війна.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2023/2024 н.р.

Рік захисту роботи 2024 р.

SUMMARY

Macroeconomic consequences of the impact of the war on the development of Ukraine

The purpose of the work is to study the macroeconomic consequences of the war with Russia for the development of Ukraine.

The tasks of the work are: to determine the peculiarities of the functioning of the country's foreign economic sector; consider economic theories about the connection between the foreign economic sector and macroeconomic indicators of the country's development; describe the potential consequences of the war for the development of international trade and the development of the world economy; conduct an analysis of the development of foreign trade relations of Ukraine during the war; to investigate foreign investments and public debt of Ukraine during the war; determine the consequences of the war with Russia for the development of Ukraine; to characterize the directions of support for Ukraine's foreign economic relations during the war; to conduct an analysis of prospects for the recovery of Ukraine's economy with the participation of foreign partners after the war.

The object of the research is the state of the foreign economic sector of Ukraine during the war with Russia.

The research base is Ukraine as a whole.

The subject of the study is indicators and assessments of macroeconomic indicators of Ukraine's development during the war with Russia.

Based on the results of the research, directions and prospects for supporting Ukraine's foreign economic relations during and in the post-war period are proposed.

Approbation of research results. The structure of the qualification work. This work consists of an introduction, three chapters, which are divided into subsections, conclusions, and a list of used sources. The total volume of work is 49 pages. The list of used sources includes 30 items.

Key words: macroeconomic consequences, foreign economic sector, foreign economic relations, analysis, foreign trade relations, prospects, consequences, war.

The year of performance of the qualification work is 2023/2024 academic year.

The year of job protection is 2024 year.

Факультет податкової справи обліку та аудиту
Кафедра економічної політики та сталого розвитку

ДОВІДКА

про перевірку курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи на
академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Глінка Ілля

Курс/група _____ ЕМРМ-22-1 , _____

Тема курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

“Макроекономічні наслідки впливу війни на розвиток України”

П. І. Б. наукового керівник

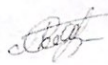
Максименко Іван Андрійович

Дата захисту

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 77,0%
Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень (посилання,
цитування) і неправомірних запозичень (пояснення щодо відсотку тексту,
який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але
вони не зазначені в літературних джерелах) 23,0% цитат 0,67 %, вилучень 0%.

Провідний фахівець відділу
внутрішнього забезпечення

якості освіти

Олена СПАСІЧЕНКО

ВІДГУК
наукового керівника
кваліфікаційної роботи
здобувача вищої освіти Державного податкового університету
другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 051 «Економіка», ОПП «Економіка міста та регіону»
факультету податкової справи, обліку та аудиту, групи ЕМРМ-22-1
Глінки Іллі Євгеновича
на тему “Макроекономічні наслідки впливу війни на розвиток України”

Дослідження макроекономічних наслідків впливу війни на розвиток України є необхідним для розробки ефективних політичних та економічних рішень. Ці дослідження можуть допомогти уряду виявити найбільш критичні проблеми та обґрунтувати стратегію відновлення та розвитку економіки.

Врахування зазначених факторів має велике значення для країни, її уряду та громадян. Воно дозволяє краще зрозуміти економічні виклики, з якими стикається Україна, та спрямувати зусилля на відновлення та розвиток країни.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 49 сторінок; список використаних джерел налічує 30 найменувань.

Слід погодитися з автором, що існуючі моделі зовнішньої торгівлі, що торкаються питань макроекономічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності, є своєрідним базисом для подальшого дослідження та пошуку нових підходів до моделювання зовнішньоекономічного сектору держави з позиції його впливу на соціально-економічний стан макроекономічної системи.

Заслуговує на увагу розгляд автором потенційних наслідків війни для розвитку міжнародної торгівлі та розвитку світового господарства, аналіз розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України під час війни, дослідження зовнішніх інвестицій, державного боргу країни та наслідків війни.

Проведене дослідження в даній кваліфікаційній роботі дає підстави автору зробити наступні висновки.

Війна може призвести до зниження обсягів міжнародної торгівлі через наслідки конфлікту, такі як знищення інфраструктури, затруднення в транспортуванні товарів та послаблення довіри між країнами. Це може призвести до значного зменшення витрат іноземних компаній на експорт та імпорт товарів, що може негативно вплинути на розвиток національної економіки.

Воєнний конфлікт може призвести до зміни географії міжнародної торгівлі. Країни, які беруть участь у війні або знаходяться в зоні конфлікту, можуть втратити свою здатність експортувати товари та послуги, що призведе до зміни партнерів учасників торгових відносин.

Війна може мати серйозний вплив на світову валюту. Нестабільність та неспокій можуть призвести до значного зростання ризику валютних коливань, що може спонукати інвесторів до зменшення своїх інвестиційних позицій.

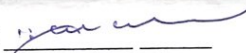
Воєнний конфлікт може відволікати ресурси та увагу від розвитку нових технологій та інновацій. Країни залучені до війни зазвичай збільшують свої витрати на військові потреби, що може призвести до скорочення інвестицій в дослідження і розвиток нових технологій.

Війна може призвести до збільшення геополітичних ризиків, таких як втручання інших країн у військовий конфлікт, загрози національній безпеці та терористичні акти.

Воєнний конфлікт може мати серйозний вплив на людей, особливо на цивільне населення, що вимушено втікати або страждати від наслідків військових дій. Крім цього, війна серйозно впливає на довкілля, зокрема спричиняє забруднення ґрунту, води та повітря, знищення екосистем та втрату біорізноманіття. Відновлення природних ресурсів може зайняти багато часу та зусиль після завершення воєнного конфлікту.

Загалом, кваліфікаційна робота на тему "Макроекономічні наслідки впливу війни на розвиток України" відповідає назві спеціальності 051 «Економіка», змісту освітньо-професійної програми «Економіка міста та регіону», містить наукову новизну, результати роботи мають практичну цінність. Заслуговує високої оцінки.

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу
Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти
Глінки І. Є.

(прізвище, ініціали)

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «26»

01 2024р. № 6

допущена / не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри Скорик М.О.

(прізвище, ініціали)

ВІДГУК
на кваліфікаційну роботу
здобувача вищої освіти Державного податкового університету
другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 051 «Економіка», ОПП «Економіка міста та регіону»
факультету податкової справи, обліку та аудиту, групи ЕМРМ-22-1

Глінки Іллі Євгеновича
на тему «Макроекономічні наслідки впливу війни на розвиток України»
за спеціальністю 051 «Економіка», ОПП «Економіка міста та регіону»

Кваліфікаційна робота, яку подано на рецензію, виконана у відповідності до поставлених завдань та згідно методичних рекомендацій.

Обрана тема дослідження є актуальною, адже війна має серйозний вплив на економіку країни. Це включає зниження ВВП, зростання безробіття, інфляцію, зниження інвестицій та зменшення внутрішньої та зовнішньої торгівлі. Дослідження макроекономічних наслідків впливу війни на розвиток України є необхідним для розробки ефективних політичних та економічних рішень. Ці дослідження можуть допомогти уряду виявити найбільш критичні проблеми та зробити стратегію відновлення та розвитку економіки.

Об'єктом дослідження є стан зовнішньоекономічного сектору України в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є показники та оцінка макроекономічних показників України в умовах воєнного стану.

Наукова новизна відображається у розроблених пропозиціях щодо перспектив відновлення економіки України за участю зарубіжних партнерів після закінчення воєнного стану.

Практична значущість дослідження відображається у визначенні основних макроекономічних наслідків війни в Україні.

Вважаю, що робота відповідає вимогам, що зазначені в методичних рекомендаціях до виконання кваліфікаційної роботи і заслуговує на оцінку «добре».

Рецензент:

к.е.н., доцент кафедри економіки,
підприємництва та бізнес-
адміністрування

Ольга МАРЧЕНКО

«02» січня 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	6
1.1. Визначення та особливості функціонування зовнішньоекономічного сектору країни	6
1.2. Економічні теорії про зв'язок зовнішньоекономічного сектору та макроекономічних показників розвитку країни	13
1.3. Потенційні наслідки війни для розвитку міжнародної торгівлі та розвитку світового господарства	16
2 ДІАГНОСТИЧНО-АНАЛІТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАКРОЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ З РОСІЄЮ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	20
2.1 Аналіз розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України під час війни	20
2.2 Дослідження зовнішніх інвестицій та державного боргу України.....	24
2.3 Наслідки війни з росією для з розвитку України	29
3 НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДТРИМКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ПІД ЧАС ТА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	36
3.1 Напрямки підтримки зовнішньоекономічних відносин України під час війни	36
3.2 Перспективи відновлення економіки України за участю зарубіжних партнерів після війни	40
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	47
ДОДАТКИ	50

ВСТУП

Сьогодні світова економіка включає в себе широку мережу міжнародних зв'язків та торговельних стосунків. Країни взаємодіють між собою через міжнародні організації, такі як Всесвітня торговельна організація (ВТО), і домовляються про умови торгівлі та інвестицій.

Риси світової економіки впливають на країни та громадян в різних аспектах, включаючи зайнятість, інфляцію та рівень життя. Це примушує країни шукати нові шляхи розвитку та співпрацю, щоб адаптуватися до змін в глобальній економіці.

Взаємозв'язок війни та економіки відноситься до фундаментальних взаємозв'язків науки. Хід і результат війни, перемоги, поразки держав визначаються різними факторами, серед яких вирішальне значення має економічний чинник. Економіка держав надає вирішальний вплив на хід суспільного прогресу та визначає його розвиток, як би сильно не впливали політичні та інші чинники.

Отже, дослідження макроекономічних наслідків впливу війни на розвиток України є актуальне з кількох причин:

- війна має серйозний вплив на економіку країни. Це включає зниження ВВП, зростання безробіття, інфляцію, зниження інвестицій та зменшення внутрішньої та зовнішньої торгівлі;

- війна також має великий вплив на соціальну сферу. Вона призводить до переселення населення, змін в зайнятості та соціальних проблем, таких як біженці, безхатченки;

- вплив війни на розвиток України також має політичні наслідки. Війна може призводити до змін в політичній системі, зростання популізму та екстремізму, а також погіршення відносин з іншими країнами;

- дослідження макроекономічних наслідків впливу війни на розвиток України є необхідним для розробки ефективних політичних та економічних

рішень. Ці дослідження можуть допомогти уряду виявити найбільш критичні проблеми та зробити стратегію відновлення та розвитку економіки.

Враховуючи ці фактори, дослідження макроекономічних наслідків впливу війни на розвиток України має велике значення для країни, її уряду та громадян. Воно дозволяє краще зрозуміти економічні виклики, з якими стикається Україна, та спрямувати зусилля на відновлення та розвиток країни.

Об'єктом дослідження є стан зовнішньоекономічного сектору України під час війни з росією.

Предметом дослідження є показники та оцінки макроекономічних показників розвитку України під час війни з росією.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження макроекономічних наслідків війни з росією для розвитку України.

Завдання дослідження:

- Визначити особливості функціонування зовнішньоекономічного сектору країни;
- Розглянути економічні теорії про зв'язок зовнішньоекономічного сектору та макроекономічних показників розвитку країни;
- Описати потенційні наслідки війни для розвитку міжнародної торгівлі та розвитку світового господарства;
- Провести аналіз розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України під час війни;
- Дослідити зовнішні інвестиції та державний борг України під час війни;
- Визначити наслідки війни з росією для з розвитку України;
- Охарактеризувати напрямки підтримки зовнішньоекономічних відносин України під час війни;
- Провести аналіз перспектив відновлення економіки України за участю зарубіжних партнерів після війни.

Для розв'язання визначених завдань і досягнення мети використовувався комплекс взаємодоповнюючих **методів дослідження**: теоретичний аналіз літератури; методи системного, причинно-наслідкового та порівняльного аналізу даних; методи математичної обробки даних.

Джерелами інформації служать праці вітчизняних і зарубіжних авторів в області банківської системи України, законодавчі та інші нормативні документи, публікації в періодичній пресі, монографії провідних економістів країни.

Наукова новизна відображається у розроблених пропозиціях щодо перспектив відновлення економіки України за участю зарубіжних партнерів після війни.

Практична значущість дослідження відображається у визначенні основних макроекономічних наслідків війни в Україні.

Апробація роботи:

Структура кваліфікаційної роботи. Дана робота складається з вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 49 сторінок. Список використаних джерел налічує 30 найменувань.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

1.1. Визначення та особливості функціонування зовнішньоекономічного сектору країни

В умовах розвитку світового господарства зовнішньоекономічна діяльність країни є суттєвою складовою ринкової економіки. У процесі інтеграції України в систему зовнішніх господарських зв'язків зовнішньоекономічна діяльність стає все більш важливим фактором всього її економічного життя.

Протягом тривалого періоду (до 1980 – 1990 рр.) зовнішньоекономічні зв'язки розглядалися в нашій країні як примусове явище. Економіка країни була незбалансованою, а імпорту трактувався як засіб компенсації дефіциту, а експорт – як невідворотна вартість імпорту. Прямі учасники експортного потенціалу – перші ланки (союзи, підприємства, науково-дослідні інститути) – були відокремлені від участі в зовнішньоекономічних зв'язках, і це було однією з причин неефективності експорту [11].

Реформування економіки країни, включаючи ЗЕД, забезпечує зміцнення конкурентоспроможності, розвиток експорту та залучення іноземних інвестицій. Зовнішньоекономічна діяльність допомагає країні розширювати свої ринки збуту за кордоном, залучати нові технології та навички, а також розширювати масштаб інвестиційних проєктів.

Реформування економіки також включає впровадження ефективної податкової системи, сприяння розвитку підприємництва і малих та середніх підприємств, покращення бізнес-клімату. Ці заходи сприяють створенню нових робочих місць, збільшенню виробництва, зростанню економічного розвитку та підвищенню рівня життя населення.

Зміцнення фінансової системи та банківського сектору також важливий елемент реформування економіки країни. Ефективна система фінансування підприємств сприяє їхньому розвитку та інвестиційній активності.

Важливо також забезпечити стабільність цін та низьку інфляцію, що сприяє підтримці споживчого попиту та збереженню вартості грошей.

Якщо раніше зовнішньоекономічний бізнес був рідкісним привілеєм для обраних, то після проведених реформ завдяки розвитку зовнішньоекономічного сектору України з 1991 року, підприємництво, що ґрунтується на експортно-імпортних операціях, значно збільшилось як у зайнятості населення України, так і в структурі ВВП. Підприємства отримали право самостійно виходити на зовнішній ринок та здійснювати зовнішньоекономічні операції, яких досить багато – від одноразових угод купівлі-продажу до створення сучасних підприємств.

Участь у ЗЕД беруть сьогодні тисячі підприємств, підприємців та державних службовців. При цьому багато учасників не знайомі з основами, тим більше з тонкощами ЗЕД. У період, коли сучасний світ швидко еволюціонує в єдине велике світове співтовариство, дуже важливо підготувати широке коло спеціалістів, які володіють знаннями про механізми управління виробництвом продукції і мають навички роботи з аналізом стану на зовнішньому ринку, пошуком перспективних покупців, проведенням комерційних переговорів і укладенням контрактів, здатних забезпечити прибуток.

З прийняттям Україною в 1991 році Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» [24] зовнішньоекономічні зв'язки нашої країни з іншими державами вийшли на принципово новий рівень. Згідно даного закону Україна почала самостійно формувати систему та структуру державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на своїй території. Розпочався етап реформування та розвитку зовнішньоекономічної діяльності та її управління в Україні як у суверенній країні. На даному періоді відбувається створення законодавчої основи в сфері зовнішньоекономічної діяльності,

спостерігається зростання обсягів зовнішньоторговельного обігу та розширення географії зовнішньоекономічних зв'язків. У той же час в Україні лишаються численні проблеми, характерні для радянського періоду розвитку ЗЕД: структура зовнішньоторговельного обігу продовжує мати переважно сировинний характер, імпорт залишається нераціональним, недостатньо ефективно використовуються нові форми міжнародної економічної діяльності, зокрема спільні підприємства з іноземним капіталом. Також потребують великої уваги питання, такі як створення стабільної правової бази, сприятливого інвестиційного клімату, ефективної системи управління ЗЕД на рівні підприємства, покращення якості експортної продукції та інші.

Законодавство України визначає зовнішньоекономічну діяльність як комплекс економічних, правових, фінансових, організаційних, науково-технічних, інформаційних і маркетингових заходів, спрямованих на забезпечення національних інтересів України у сфері міжнародних економічних відносин [24].

Зовнішньоекономічна діяльність включає торгівлю товарами, послугами, інвестиційні відносини, митне та митно-тарифне регулювання, валютне регулювання, захист інтелектуальної власності, розвиток туризму та інші аспекти міжнародної економічної співпраці.

Основу законодавства України в галузі зовнішньоекономічної діяльності становлять Конституція України, Закони про зовнішньоекономічну діяльність, міжнародні договори, які Україна укладає з іншими країнами і міжнародними організаціями, та інші нормативно-правові акти.

Законодавство України в галузі зовнішньоекономічної діяльності має на меті забезпечення захисту національних економічних інтересів, відкритості економіки для залучення іноземних інвестицій, розвитку міжнародного товарообігу та інших форм співробітництва з іншими країнами, а також сприяння підвищенню економічної конкурентоспроможності України на світовому ринку.

В ролі суб'єктів ЗЕД в Україні можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Юридичними особами, які можуть виступати в ролі суб'єктів ЗЕД, є, наприклад, підприємства, організації, установи, комерційні банки тощо. Фізичними особами можуть бути громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами діяльності, пов'язаними з міжнародними торговельними відносинами.

Види зовнішньоекономічної діяльності, що здійснюються в Україні можуть бути наступні:

- експорт товарів – Україна виробляє та експортує різноманітні товари, включаючи аграрні продукти (зерно, олійні культури, м'ясо), машини і обладнання, металопродукцію, хімічні продукти, електроніку та інші товари;

- імпорт товарів – Україна імпортує товари з різних країн, такі як машини та обладнання, хімічні речовини, транспортні засоби, текстиль, продукти харчування та інші;

- інвестиції – Україна привертає іноземні інвестиції для розвитку своєї економіки. Це може бути як пряма інвестиція (створення або розширення підприємств), так і портфельні інвестиції (інвестиції в акції, облігації та інші фінансові інструменти);

- туризм – Україна привертає туристів з різних країн своїми природними красотами, культурою, історією та іншими туристичними об'єктами. Туризм створює прибуток і сприяє розвитку інфраструктури;

- видобуток та експорт природних ресурсів – Україна багата на природні ресурси, такі як газ, нафта, вугілля, руди. Їх видобувають та експортують в інші країни;

- виробництво та експорт послуг – Україна надає різноманітні послуги, такі як ІТ-послуги, консалтинг, освіта, медичний туризм, логістика та багато інших. Ці послуги можуть бути надані як в інші країни, так і для іноземних компаній, що працюють в Україні;

– розробка і реалізація міжнародних проектів – Україна бере участь у реалізації міжнародних проектів, таких як будівництво та реконструкція інфраструктури, енергетичні проекти, екологічні програми та інші.

Ці види зовнішньоекономічної діяльності сприяють розвитку української економіки, створюють нові робочі місця, покращують конкурентоспроможність товарів і послуг, а також забезпечують зовнішньоторговельний баланс країни.

Основною та історично першою формою зовнішньоекономічної діяльності є зовнішня торгівля. В сучасних умовах господарювання її роль продовжує зростати. Взаємовигідна міжнародна торгівля товарами та послугами, як і раніше, посідає провідне місце в складній системі міжнародних економічних зв'язків, оскільки вона, по суті, відтворює всі види міжнародного поділу праці та об'єднує всі країни в єдину господарську цілісність на сучасному світовому ринку товарів. Для неї характерні основні риси: переважання пропозиції товарів над попитом і жорстка конкурентна боротьба між учасниками. Це стало наслідком значного зростання продуктивності праці в промислово розвинутих країнах та здешевлення продукції при збільшенні її обсягів в результаті науково-технічної революції [5, с. 45].

Порівняльний аналіз основних характеристик зовнішньоторговельної і зовнішньоекономічної діяльності дозволяє зробити висновок про схожість, але не ідентичності цих понять (табл. 1.1 і 1.2).

Таблиця 1.1

Ключові характеристики зовнішньоторговельної діяльності

Показники	Якісні характеристики першої групи операцій	Якісні характеристики другої групи операцій
Види операцій	Основні і забезпечуючі операції в області купівлі-продажу	Заходи державного регулювання операцій з організації оплатного транскордонного обміну
Характер операцій	Підприємницький	Організаційно-регулятивний

Продовження табл. 1.1

Показники	Якісні характеристики першої групи операцій	Якісні характеристики другої групи операцій
Основна мета	Отримання прибутку або задоволення власних господарських потреб	Якісне вдосконалення зовнішньоторговельного потенціалу країни без нанесення шкоди її економіці
Суб'єкт управління	Господарюючі суб'єкти різних організаційно-правових форм і організацій, що сприяють їм, міжнародні організації, а також державні структури, які можуть бути представлені публічними інститутами різного рівня і підвідомчими їм підприємствами і організаціями	Національні державні інститути різного рівня (центрального, регіонального, муніципального), що сприяють організації, залучені в систему державного регулювання зовнішньоторговельних відносин конкретної країни
Об'єкт управління	Товари, послуги та науково-технічна продукція, а також зовнішньоторговельні відносини, що опосередковують діяльність, спрямовану на організацію їх взаємодії транскордонного обміну	Зовнішньоторговельні відносини, що опосередковують діяльність, спрямовану як на організацію взаємодії транскордонного обміну, так і на його державне регулювання в конкретній країні
Методи управління	Економічні, адміністративні та соціально-психологічні методи підприємництва в галузі транскордонного співробітництва, що не суперечать національним і міжнародним нормам права	Економічні, адміністративні та соціально-психологічні методи державного регулювання, що не суперечать національним нормам права та міжнародним зобов'язанням конкретної країни

Таблиця 1.2

Відмінність зовнішньоекономічної діяльності від зовнішньоторговельної

Показник	Якісні характеристики зовнішньоекономічної діяльності	Якісні характеристики зовнішньоторгової діяльності
Види операцій	Основні і забезпечуючі операції в області купівлі-продажу, міграції робочої сили, вивезення капіталу, науково-технічного співробітництва, виробничої кооперації, культурного обміну, надання економічної допомоги та здійснення інших спільних економічних проектів	Заходи державного регулювання операцій з організації платного транскордонного обміну, що має як платний, так і некомерційний характер
Характер операцій	Підприємницький і некомерційний	Організаційно-регулятивний
Основна мета	Отримання прибутку та/або задоволення власних господарських потреб (потреб певних осіб)	Якісне вдосконалення зовнішньоекономічного потенціалу країни без нанесення шкоди її економіці

Продовження табл. 1.2

Показник	Якісні характеристики зовнішньоекономічної діяльності	Якісні характеристики зовнішньоторгової діяльності
Об'єкт управління	Особи, капітал, товари, послуги та науково-технічна продукція, а також зовнішньоекономічні відносини, що опосередковують діяльність, спрямовану на організацію їх транскордонного обміну в комерційних цілях або на безоплатній основі	Зовнішньоекономічні відносини, що опосередковують діяльність, спрямовану як на організацію всіх форм транскордонного обміну, так і на його державне регулювання в конкретній країні

Враховуючи виявлені відмінності операцій, які входять в ці види діяльності, відповідних об'єктів і цілей управління, зовнішньоторгівельну діяльність можна розглядати як варіант зовнішньоекономічної діяльності. При цьому різноманітні форми зовнішньоекономічної діяльності здійснюються державними структурами (органи влади на різних рівнях та їх представництва за кордоном), виробничо-комерційними суб'єктами (господарські комплекси, галузі (підгалузі), підприємства, що займаються експортно-імпортними операціями) і громадськими структурами (організації, що допомагають зовнішньоекономічній діяльності), які разом утворюють сукупність зовнішньоекономічного комплексу країни.

Таким чином, особливості функціонування зовнішньоекономічного сектору України можна умовно поділити на кілька головних аспектів:

1. Зовнішньоекономічний обмін товарів і послуг:

- Україна є експортером багатьох товарів, зокрема зерна, сталі, хімічної продукції, текстилю тощо;
- Країна також імпортує велику кількість товарів, зокрема машини, транспортні засоби, нафту та газ, фармацевтичну продукцію тощо;
- Україна прагне розширити асортимент імпорту та експорту товарів, диверсифікувати ринки збуту та постачання.

2. Залучення іноземних інвестицій:

- Україна активно пропонує свій інвестиційний потенціал і намагається привернути іноземних інвесторів;

– Країна має сприятливу інвестиційний клімат та законодавчі гарантії для іноземних компаній.

3. Розширення міжнародного співробітництва:

– Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як Світова торговельна організація (СТО), Європейський союз (ЄС), Організація Об'єднаних Націй (ООН) та інші;

– Країна веде переговори щодо укладання та розширення регіональних та двосторонніх торговельних угод.

4. Розвиток і вдосконалення торговельного законодавства – Україна активно працює над вдосконаленням свого законодавства з питань зовнішньоекономічної діяльності, зокрема щодо митного регулювання, зовнішньоторговельного контролю, захисту прав інтелектуальної власності та інших аспектів.

5. Участь у міжнародних інтеграційних процесах – Україна є країною-кандидатом на вступ до Європейського союзу, тому активно працює над гармонізацією свого законодавства з європейськими стандартами.

1.2. Економічні теорії про зв'язок зовнішньоекономічного сектору та макроекономічних показників розвитку країни

Моделювання зовнішньоекономічної діяльності пов'язано з систематизацією поглядів на природу зовнішньоекономічної діяльності, формуванням та еволюцією теорій міжнародних економічних відносин. Моделі зовнішньоекономічної діяльності використовувалися як інструмент доказу чи демонстрації дії тих чи інших теорій. Тому при дослідженні існуючих моделей ефективності зовнішньоекономічної діяльності необхідно звернутися до теорій та концепцій міжнародної економічної діяльності.

Класичні або базові моделі міжнародної торгівлі відносяться до так званої «старої теорії торгівлі» («old trade theory»), яка має на меті «пояснити вигоди, міжнародну спеціалізацію та напрямки торгівлі». Загалом класичні

моделі зовнішньої торгівлі можна охарактеризувати як моделі з низькою адекватністю через прийняті припущення та слабкий емпіричний базис [6, с. 93].

Традиційно до класичних моделей зовнішньої торгівлі належать модель абсолютних переваг А. Сміта, модель порівняльних переваг Д. Рікардо, модель факторних пропорцій Хекшера-Оліна. Однак ряд авторів мають уявлення про базу моделювання зовнішньої торгівлі. Так, А. І. Михайлушкін та П. Д. Шимко до базових моделей зовнішньої торгівлі крім вище перелічених відносять також теорему Рибчинського, теорему Стоплера-Самуельсона, крім того модель факторних пропорцій розглядається ними в сукупності з моделями-доповненнями [9, с. 46].

Модель порівняльних переваг, заснована на теорії порівняльних переваг Давида Рікардо, крім вибору спеціалізації для країн також дозволяє визначити вигоди від торгівлі обох партнерів. Важливо, що виграш від зовнішньої торгівлі є не що інше, як економічний ефект, який отримує кожна з країн, що беруть участь у торгівлі, у разі спеціалізації на торгівлі товаром, у виробництві якого вона має відносну перевагу. Виграш від торгівлі проявляється, по-перше, в економії витрат праці (у моделі економія витрат праці визначається при співвіднесенні обсягів імпортованого товару та обсягів даного товару при його національному виробництві), по-друге, – у збільшенні споживання (у моделі збільшення споживання товарів визначається графічно при побудові кривих виробничих можливостей).

Безумовно, модель порівняльних переваг дуже абстрактна і спрощена в силу допущень, які вона використовує, проте вона має принципове значення для економічної науки. На думку деяких учених, саме «рікардіанські порівняльні переваги» є основою теорії міжнародної торгівлі, а також більшості сучасних моделей зовнішньої торгівлі. Модель порівняльних переваг вперше описала баланс сукупного попиту та сукупної пропозиції на товар, що висуваються як зсередини країни, так і з-за кордону [6, с. 95]. У цій моделі було доведено отримання виграшу від торгівлі країною, що

опосередковано є спробою емпіричного моделювання макроекономічних ефектів зовнішньоторговельної діяльності.

Модель розподілу доходів від торгівлі У. Столпера – П. Самуельсона спрямована на доведення теореми у тому, що «в результаті міжнародної торгівлі реальна ціна щодо надлишкового чинника виробництва зростає, а реальна ціна дефіцитного чинника падає» [6, с. 98]. Модель також демонструє низку наслідків міжнародної торгівлі для економіки країни, що експортує, що, на наш погляд, є моделюванням макроекономічних ефектів зовнішньоторговельної діяльності. На основі моделі показано особливості розподілу доходів від зовнішньої торгівлі між власниками факторів виробництва.

Так, автори вказують, що «зростання цін на експортний товар стимулює його виробництво і тягне за собою збільшення його пропозиції на зовнішньому ринку»; як наслідок, «зростання виробництва вимагає більшої кількості ресурсів, на внутрішньому ринку підвищується попит на ресурсно-інтенсивний фактор, а водночас і ціни на нього». У моделі арифметично доведено, що подібна ситуація впливає на «збільшення доходів власників ресурсно-інтенсивного фактора та одночасно зменшує доходи власників інших факторів виробництва». Іншими словами, у моделі демонструється, що розвиток зовнішньої торгівлі та зростання світових цін на експортний товар стимулює збільшення доходів не тільки фірм-експортерів, а й факторно-інтенсивних галузей економіки, водночас погіршуючи економічне становище власників інших факторів виробництва.

Модель наслідків зростання чинників Т. Рибчинського спрямовано на доказ однойменної теореми. Відповідно до неї, «збільшення кількості одного фактора має призвести до абсолютного розширення випуску товару, пов'язаного з використанням щодо більшого обсягу цього фактора, та до абсолютного скорочення випуску товару, пов'язаного з використанням відносного меншого обсягу». У моделі досліджуються наслідки впливу

зовнішньої торгівлі на стан та структуру внутрішнього ринку (по суті, також макроекономічні ефекти зовнішньої торгівлі).

Арифметичні та графічні обчислення моделі показують, що зростаючий експорт одного товару сприяє зростанню його виробництва та скороченню виробництва інших галузей за незмінності цін на товари та фактори виробництва. На думку Т. Рибчинського, важливим макроекономічним наслідком розвитку торгівлі, а саме – експорту, є «перетікання ресурсів в експортно-орієнтовану галузь з одночасним зниженням виробництва суміжних галузей, де фактор задіяний менш інтенсивно» [27, с. 20], що особливо актуально для малих країн (так звана Голландська хвороба). Загалом модель наслідків зростання факторів Т. Рибчинського дозволяє встановити повноцінний взаємозв'язок зовнішньоторговельної діяльності та економічного зростання макроекономічної системи (в даному випадку держави).

В цілому, існуючі моделі зовнішньої торгівлі, що торкаються питань макроекономічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності, є своєрідним базисом для подальшого дослідження та пошуку нових підходів до моделювання зовнішньоекономічного сектору держави з позиції його впливу на соціально-економічний стан макроекономічної системи.

Отже, всі зовнішньоекономічні операції, що відображаються в платіжному балансі країни є результатом господарських операцій, що здійснюються між резидентом і нерезидентом країни.

1.3. Потенційні наслідки війни для розвитку міжнародної торгівлі та розвитку світового господарства

Війна – конфлікт між політичними утвореннями (державами, політичними угрупованнями), що відбувається у формі бойових дій між їх збройними силами. Основним засобом досягнення цілей у війні служить організована збройна боротьба. Військові автори зазвичай визначають війну як збройний конфлікт, в якому змагаються групи мають досить рівними

силами, щоб зробити результат битви невизначеним. Війна – явище всіх історичних часів і всіх цивілізацій. Сокирами або гарматами, стрілами або кулями, в результаті хімічних атак або вибухів від ланцюгової атомної реакції, з близьких або далеких відстаней, індивідуально або масами, з волі випадку або за суворим планом і згідно з тим чи іншим методом люди вбивали один одного, користуючись зброєю і засобами війни, створеними завдяки звичаям і знанням, накопиченим людським суспільством.

Основна причина виникнення воєн – наявність непримиренних протиріч між сторонами, прагнення політичних сил використовувати збройну боротьбу для досягнення різних зовнішньо- і внутрішньополітичних цілей. Є думка, що війна – внутрішньовидове божевілля або природний обмежувач чисельності виду. Якщо у тієї чи іншої держави є привід (економічний, територіальний) для розпалювання війни, то причини для її початку точно виникнуть.

Сучасні збройні конфлікти, за ствердженням Г. Луцишин мають наступні характеристики:

- збільшення їх міжнародності;
- використання широкого асортименту зброї;
- використання новітніх технологій;
- наголошення на зниженні напруги шляхом використання сучасних методів вирішення конфліктів;
- тривале тривання конфліктів [21, с. 131].

Наприкінці XX ст. класичні війни трансформуються. Замість війн між державами, відбуваються більш скомпоновані та неоднозначні конфлікти. Вони характеризуються розривом між внутрішніми та зовнішніми силами, а також участю різних акторів (державних, нетериторіальних, недержавних).

Зокрема, трансформувались такі типи війн:

- гібридні війни – це війни, які поєднують в собі військову діяльність з неофіційними методами, такими як дезінформація, кібератаки, економічний

тиск тощо. Цей тип війн стає дедалі популярнішим, оскільки дозволяє державам досягти своїх цілей без прямого втручання в іншу країну;

- терористичні війни – вони характеризуються акціями терористичних організацій, часто з метою політичних, релігійних або ідеологічних напрямів. Ці конфлікти можуть мати міжнародну складову, оскільки терористичні групи часто опираються на фінансування або збройну підтримку ззовні;

- етнічні та релігійні конфлікти – такі війни виникають через розбіжності між етнічними або релігійними групами, іноді з використанням насильства та винищенням;

- економічні війни – вони відбуваються через конкуренцію між державами або регіонами у сфері економіки. Наприклад, утворення торговельних блоків, введення тарифів або санкцій, організація економічних блокад.

Таким чином, класичні війни трансформуються в сучасному світі, виходячи за рамки традиційного уявлення про військові дії між державами. Вони стають більш складними, включають в себе елементи інформаційної війни, тероризму, етнічних та релігійних конфліктів та інших факторів, що робить їх важкими для вирішення та уникнення.

Під час війни державі дуже важливе фінансування військових операцій і забезпечення потреб військових сил. Проте, треба розуміти, що фінансування війни не повинно ставати абсолютним пріоритетом за рахунок всіх інших аспектів життя держави і її громадян.

Важливо збалансувати фінансування війни з фінансуванням інших секторів економіки та соціальної сфери, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальні програми тощо. Занадто великі витрати на війну можуть призвести до економічної кризи, занепокоїти населення і погіршити життєвий рівень громадян.

Крім того, фінансування війни не повинно ставати оправданням для корупції і недостатньої прозорості в управлінні державними фінансами.

Важливо ефективно використовувати кошти, щоб забезпечити потреби військових сил і звести до мінімуму ризики фінансових злочинів.

Нарешті, держава має також пам'ятати про важливість дипломатичних та миротворчих зусиль для врегулювання конфлікту та запобігання подальшому насильству. Дипломатичні зусилля можуть допомогти знизити витрати на війну та покращити безпеку і процвітання всіх громадян.

Очевидним наслідком війни є зростання держборгу та зростання податків. Очевидно, що необхідність фінансування війни так чи інакше відтягує кошти із фондового ринку. Девальвація валюти, втеча капіталу, висока інфляція – характерні риси країни, що знаходиться у стані війни.

З економічної точки зору, найгірше що може статися з країною – це формуванню великої кількості боргів і програвання війни. Рей Даліо в книзі «Великі боргові кризи» пише, що цього в ніякому разі не можна робити. Приклад – Німеччина 1920-х роках, яка програла у Першій світовій війні і була розорена виплатами військових репатріацій, які призвели до одного з класичних прикладів гіперінфляції в історії. Це, своєю чергою, призводить до зростання радикальних настроїв, що призвело до влади Гітлера (1933 р.).

Отже, після закінчення війни зазвичай відбувається післявоєнна рецесія. Скорочення ВВП пов'язане із припиненням випуску великого обсягу військової продукції, яка більше не потрібна у таких кількостях. Йде перебудова промисловості та економіки.

Переможені країни відновлюються, як правило, значно довше, ніж країни-переможниці. У переможених країнах також вища інфляція, через великі дефіцити та необхідність друкувати гроші, щоб їх фінансувати.

Таким чином, потенційні наслідки війни для розвитку міжнародної торгівлі та розвитку світового господарства можуть бути серйозними і мають довготривалий вплив на економічну ситуацію країн.

У зв'язку з цим, воєнний конфлікт може мати серйозні наслідки для інновацій, економіки, соціального розвитку та довкілля країни, що призведе до тривалої зупинки в розвитку та великих втрат.

2 ДІАГНОСТИЧНО-АНАЛІТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАКРОЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ З РОСІЄЮ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України під час війни

Згідно з офіційними даними Міністерства економіки України, через агресію росії в березні 2023 року експорт українських товарів зменшився удвічі, а імпорт – більше ніж утричі, порівняно з даними за березень 2022 року.

Згідно з положеннями статті 9 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Верховна Рада України є найвищим органом, який регулює зовнішньоекономічну діяльність, і саме вона має повноваження приймати рішення щодо застосування заходів у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав. Це може включати повне або часткове ембарго на торгівлю, скасування режимів найбільш сприятливих національних обробок або пільгових тарифів. Згідно зі статтею 29 Закону про ЗЕД також передбачено, що у разі якщо дискримінаційні та/або недружні дії стосовно України застосовуються державою, визнаною Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, заходи у відповідь можуть застосовуватися за рішенням Кабінету Міністрів України за спрощеною процедурою.

24 лютого, після нападу росії, Державна митна служба України опублікувала короткий огляд щодо припинення роботи деяких митних пунктів пропуску на кордоні з росією та Білоруссю. Пізніше було опубліковано Розпорядження КМУ № 188-р від 26 лютого 2022 року, згідно з яким список пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю було офіційно тимчасово закрито (переважно це стосується пунктів, що знаходяться на кордоні з росією та Білоруссю або у непрякій близькості до

районів, де відбуваються активні бойові дії). Таким чином, митне оформлення товарів з росії та Білорусії фактично було припинено.

Вже наразі імпорту товарів з росії не підлягає урядовим правилам спрощеного порядку митного оформлення. Що стосується Білорусії, то цей виняток не поширюється на білоруські товари через те, що ВРУ не визнала Білорусь державою-агресором.

Додатково, 7 квітня 2022 року Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль оголосив про запровадження Україною ембарго на торгівлю товарами з рф (цілковиту заборону імпорту російських товарів). Очікується, що Уряд незабаром прийме відповідне рішення.

Аналіз динаміки рівня показників експорту в Україні під час війни виконаємо за допомогою даних географічної структури зовнішньої торгівлі з країнами ЄС (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка рівня показників експорту в Україні у 2022-2023 рр.

Рік	10 місяців 2022 р.	10 місяців 2023 р.	Зміни (2023 р. до 2022 р.)	
Країна			тис. Дол. США	%
Усього	17292285,0	17933714	641429	103,71
Австрія	498599,6	579946,5	81346,9	116,32
Бельгія	567253,7	560880,3	-6373,4	98,88
Болгарія	401806,8	511494,7	109687,9	127,30
Греція	228509,6	178811	-49698,6	78,25
Данія	21223,9	216856,1	195632,2	1021,75
Естонія	116549,9	109713	-6836,9	94,13
Ірландія	127696,0	94389,9	-33306,1	73,92
Іспанія	1250667,5	1249808	-859,5	99,93
Італія	2015729,2	1928443	-87286,2	95,67
Кіпр	35869,6	31818,2	-4051,4	88,71
Латвія	250067,4	229392	-20675,4	91,73
Литва	342332,0	431501,6	89169,6	126,05
Люксембург	16815,8	17415	599,2	103,56
Мальта	34522,7	8851,3	-25671,4	25,64
Нідерланди	154020,6	1802813	1648792,4	1170,50
Німеччина	1985835,8	2071079	85243,2	104,29
Польща	2746539,2	3273271	526731,8	119,18

Продовження табл. 2.1

Рік	10 місяців 2022 р.	10 місяців 2023 р.	Зміни (2023 р. до 2022 р.)	
Країна			тис. Дол. США	%
Португалія	235145,2	234020,6	-1124,6	99,52
Румунія	837992,5	1080844	242851,5	128,98
Словаччина	591350,1	446703,2	-144646,9	75,54
Словенія	32454,4	40279,7	7825,3	124,11
Угорщина	1302340,8	1264281	-38059,8	97,08
Фінляндія	38482,3	54534,1	16051,8	141,71
Франція	497088,2	592527,1	95438,9	119,20
Хорватія	30997,8	29587,5	-1410,3	95,45
Чехія	767418,0	826260,7	58842,7	107,67
Швеція	64223,9	72524,9	8301	112,93

Джерело: [17]

На основі отриманих даних у табл. 2.1 бачимо, що обсяги експорту України за 10 місяців 2023 року зросли порівняно з 2022 роком лише на 641429 тис. дол. США, або на 3,71%. Дані зміни відбулися за рахунок зменшення експорту з наступними країнами: Бельгія, Греція, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Мальта, Португалія, Словаччина, Угорщина, Хорватія.

Аналіз динаміки рівня показників експорту в Україні в розрізі товарної структури виконаємо за допомогою визначення відношення обсягу експортних операцій за 10 місяців 2023 року до 2022 року у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 10 місяців 2023 року

Назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	Експорт	
	тис. дол. США	у % до 10 місяців 2022
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	672597,4	73,2
II. Продукти рослинного походження	7769014	80,8
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	3518617	82,5
IV. Готові харчові продукти	1894237	62,7
V. Мінеральні продукти	4207186	57,8

Продовження табл. 2.2

Назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	Експорт	
	тис. дол. США	у % до 10 місяців 2022
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	1407802	89,4
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	552094,9	61,7
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена	82769,85	72,9
IX. Деревина і вироби з деревини	1002901	62,1
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	267016,8	82,5
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	432492,3	71,1
XII. Взуття, головні убори, парасольки	94930,45	84,7
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	284202	98,2
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	64273,35	112,4
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	7995500	77,1
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	2630083	97,2
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	338218	89,4
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	85477,55	95,1
XIX. Різні промислові товари	624987,2	84,9
XX. Твори мистецтва	1335,7	78,7

Джерело: [17]

На основі отриманих даних у табл. 2.2 бачимо, що у 2023 році об'єми експорту за 19 групами визначених товарів зменшилися по відношенню до 2022 року, найбільше зменшення визначається при реалізації готових харчових продуктів, мінеральних продуктів, полімерних матеріалів, пластмаси та виробів з них. Отже, можливо стверджувати, що обсяги експортних операцій в Україні у 2023 році в результаті війни значно знизилися навіть по відношенню до 2022 року.

2.2 Дослідження зовнішніх інвестицій та державного боргу України

Сучасний фінансовий ринок України функціонує в умовах вкрай невідгідного зовнішнього середовища та загострення соціально-політичних напружень в суспільстві. Ці умови негативно позначаються на національній економіці та гальмують інвестиційний розвиток. За останні роки курс гривні суттєво знизився. Так, станом у 2020 році офіційний курс гривні до долара США перебував на рівні – 27,19 грн за 1 долар США, а до євро – 28,42 грн за 1 євро (рис 2.1).

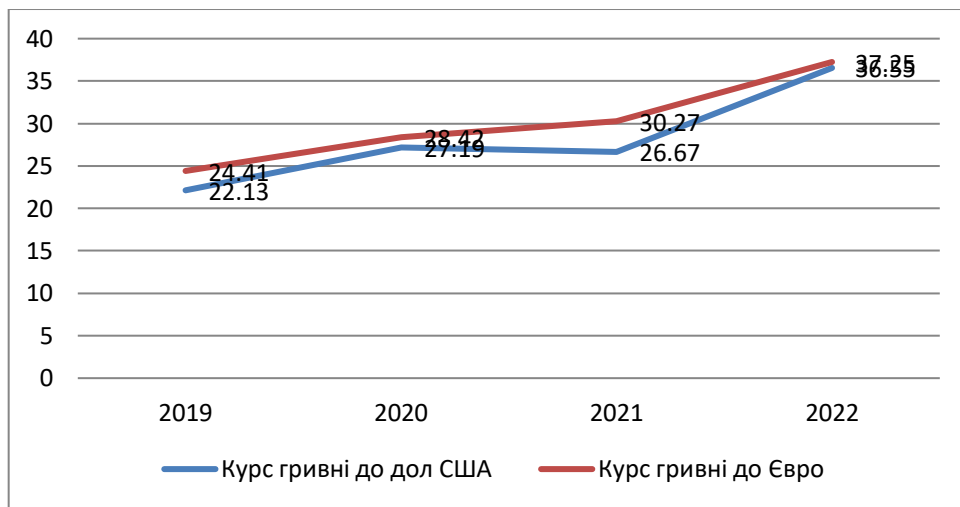

Рис. 2.1. Динаміка середньорічного курсу гривні до долара та євро

Джерело: [26]

На початку 2022 року курс гривні до долара США становив 28,7 грн за 1 долар США. Станом на кінець 2022 року офіційний курс гривні до долара США був на рівні 36,55 грн за 1 долар США [18].

При аналізі основних причин депреціації національної грошової одиниці в порівнянні з іноземною валютою, слід зазначити, що Україна, яка є країною з сировинною економікою, в основному залежить від зовнішніх цін на основні напрямки експорту, такі як метали, руди та зерно. Навіть прибільовий аграрний сектор економіки не застраховує від впливу воєнних дій, які призвели до значного скорочення експортних валютних надходжень.

Це, в свою чергу, призвело до дефіциту іноземної валюти на валютному ринку України.

Важливим показником грошово-кредитної політики є рівень монетизації економіки країни. Залежно від пропозиції грошових засобів передавальні механізми можуть змінювати свою силу. Економіка України не була рівномірно монетизована протягом усього періоду дослідження (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка рівня монетизації економіки України

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
М2, млн. грн	771100	906300	955300	993810	1102390	1 273 771	1283652
ВВП, млн.грн	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2983882	3558706
Коефіцієнт монетизації економіки	54,73	62,29	60,97	50,21	46,26	42,68	35,75

Джерело: [17]

Упродовж 2016–2018 років рівень монетизації залишався практично незмінним. Однак, протягом цього ж періоду грошова база збільшувалася, перевищуючи темпи зростання номінального ВВП. У 2017 році відбувся новий високий пік зростання рівня монетизації, що пов'язаний з фінансуванням дефіциту. У 2019 році монетизація знизилася до 50,2%. З 2020 по 2022 роки триває скорочення коефіцієнта монетизації економіки до 35,8% на кінець 2022 року.

Україна відкрила доступ іноземним компаніям до свого ринку з отриманням незалежності, і з кожним роком кількість іноземних інвестицій до нашої країни збільшувалася, окрім 2022 та 2023 років (табл. 2.4) [36].

Таблиця 2.4

Порівняльна характеристика прямих інвестицій в Україну та з України*

Роки	Прямі іноземні інвестиції в Україну		Прямі інвестиції з України	
	млн дол. США	у % до попереднього року	млн дол. США	у % до попереднього року
2001	483,5	х	20,3	х
2002	896,9	185,5	84,1	414,3
2003	1438,2	160,4	97,4	115,8
2004	2063,6	143,5	127,5	130,9

Продовження табл. 2.4

Роки	Прямі іноземні інвестиції в Україну		Прямі інвестиції з України	
	млн дол. США	у % до попереднього року	млн дол. США	у % до попереднього року
2005	2810,7	136,2	97,5	76,5
2006	3281,8	116,8	98,5	101,0
2007	3875	118,1	170,3	172,9
2008	4555,3	117,6	155,7	91,4
2009	5471,8	120,1	144,3	92,7
2010	6794,4	124,2	166	115,0
2011	9047	133,2	198,6	119,6
2012	16890	186,7	219,5	110,5
2013	21607,3	127,9	243,3	110,8
2014	29542,7	136,7	6196,6	2546,9
2015	35616,4	120,6	6203,1	100,1
2016	40053	112,5	6226,3	100,4
2017	44806	111,9	6868,3	110,3
2018	49362,3	110,2	6898	100,4
2019	53 679,3	108,7	6 462,6	93,7
2020	57 056,4	106,3	6 597,4	102,1
2021	45 916,0	80,5	6 352,2	96,3
2022	40 725,4	88,7	6 315,2	99,4
2023	37 655,5	92,4	6 340,6	100,4

Примітка. *Дані наведено наростаючим підсумком з початку інвестування

Джерело: [17]

У 2023 році прямі іноземні інвестиції становлять 37,7 млрд дол. США, що на 8,3 млрд дол. США менше, ніж у 2021 році. Основними причинами такої тенденції є військові дії, політична та економічна нестабільність, відсутність належних реформ та наявність корупційних схем.

Динаміка іноземних інвестицій показана на рис. 2.3.

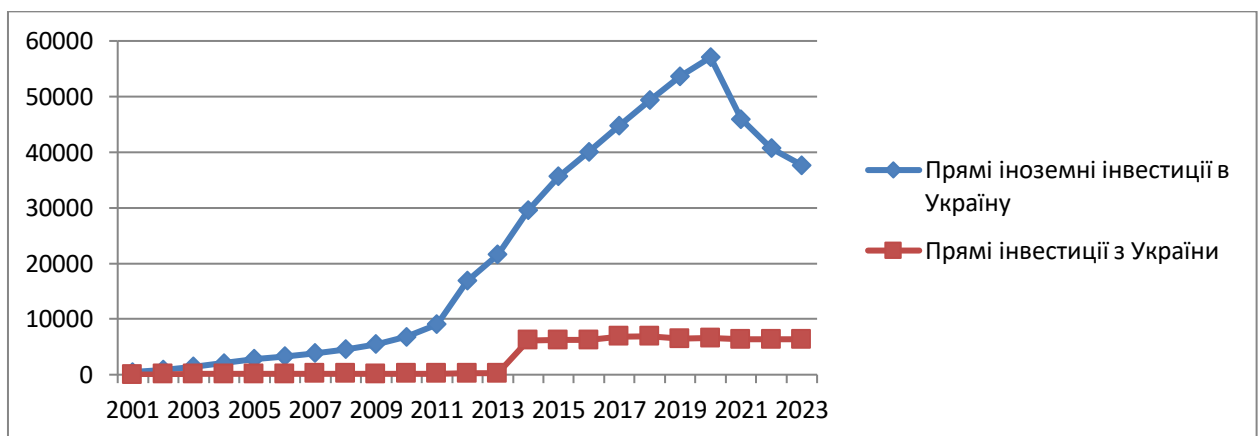

Рис. 2.3. Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну та з України протягом 2001-2023 рр.

Джерело: [17]

До країн-інвесторів в Україну станом на кінець 2023 року, на яких припадає 87,2% всіх інвестицій, належать: Кіпр – 427,7 млн дол. США, Велика Британія – 403,9 млн дол. США, Нідерланди – 255 млн дол. США, Австрія – 249,9 млн дол. США, Італія – 209,9 млн дол. США, Угорщина – 187,6 млн дол. США, Віргінські Острови (Брит.) – 140,2 млн дол. США, Швейцарія – 108,6 млн дол. США, Туреччина – 103,2 млн дол. США, США – 85,2 млн дол. США.

Цікавим для дослідження вбачається аналіз структури капітальних інвестицій за видами економічної діяльності (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності у 2023 році, %

Джерело: [17]

В структурі капітальних інвестицій за економічною діяльністю найбільшу долю складають інвестиції у промисловість і фінансову і страхову діяльність – 25,4% та 27,4% відповідно. Мінімальну частку складають інвестиції у сільське господарство та будівництво – 1,3 та 2,9% відповідно. Розділ «Інші» об'єднує види діяльності, чия частка в капітальних інвестиціях становить менше 1%.

За сім місяців війни 2022 року західні країни виділили €93 млрд на допомогу Україні. Ця сума враховує як військову, так і фінансову допомогу, а також витрати на підтримку біженців.

Згідно з даними проекту Кільського інституту світової економіки, до 3 жовтня 2023 року загальна фінансова підтримка США досягла понад \$50 млрд, Європа надала €29 млрд, а решта країн світу ще близько €12 млрд в основному за рахунок гуманітарної допомоги.

Найбільш відносно до своїх економічних можливостей в Україну вкладалися Латвія, Естонія та Польща – до 0,9% ВВП. Незважаючи на незначну частку у загальному бюджеті, для Прибалтики суми виявилися значимими. США у цьому переліку лідирують з великим відривом, на другому місці знаходиться Великобританія.

Загалом Україні допомогли вже 40 країн, включаючи Індію та Китай, які надали кілька пакетів гуманітарної допомоги.

Оцінювання динаміки рівня доходів та видатків державного бюджету України проведемо за даними наведеними у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка рівня доходів та видатків державного бюджету України

(млн. грн.)

Роки	Доходи	Видатки	Відхилення доходів		Відхилення видатків	
			Базисне	Ланцюгове	Базисне	Ланцюгове
2009	231686,3	241454,5				
2010	209700,3	242437,2	-21986	-21986	982,7	982,7
2011	240615,2	303588,7	8928,9	30914,9	62134,2	61151,5
2012	314616,9	333459,5	82930,6	74001,7	92005	29870,8
2013	346054,0	395681,5	114368	31437,1	154227	62222
2014	339180,3	403403,2	107494	-6873,7	161948,7	7721,7
2015	357084,2	430217,8	125398	17903,9	188763,3	26814,6
2016	534694,8	576911,4	303009	177610,6	335456,9	146693,6
2017	616274,8	684743,4	384589	81580	443288,9	107832
2018	793265,0	839243,7	561579	176990,2	597789,2	154500,3
2019	928108,3	985842,0	696422	134843,3	744387,5	146598,3
2020	998278,9	1072891,5	766593	70170,6	831437	87049,5
2021	1076016,7	1288016,7	844330	77737,8	1046562	215125,2
2022	1296852,9	1490258,9	1065167	220836,2	1248804	202242,2
2023	1787395,6	2705423,3	1555709	490542,7	2463969	1215164

Джерело: [17]

За отриманими даними у табл. 2.5 бачимо, що обсяги доходів та видатків державного бюджету України у 2023 році значно зросли порівняно з 2009 роком, обсяг доходів зріс на 1555709 млн. грн., а обсяг видатків – на 2463969 млн. грн. Також зросли і дані показники за один рік: обсяг доходів зріс на 490542,7 млн. грн., а обсяг видатків – на 1215164 млн. грн. Якщо ж розрахувати сальдо за державним бюджетом на 2023 рік, то воно становитиме -914701,7 млн. грн., що вказує на дефіцит бюджету, та є негативним значенням.

Отже, станом на 31 березня 2023 року зовнішній борг України склав 1,73 трлн грн або \$59,2 млрд, внутрішній борг – 1,1 трлн грн або \$37,61 млрд.

Державний борг України становив 2,5 трлн грн або \$86,28 млрд. Гарантований державою борг України становив 307,84 млрд грн або \$8,83 млрд.

2.3 Наслідки війни з росією для з розвитку України

Військовий конфлікт в Україні завадив світові відновитися після ковідної кризи та повернутися до колишніх темпів зростання добробуту. Втрачені можливості оцінюються не менше ніж у 1 трильйон доларів лише цього року.

У своїх піврічних прогнозах Світовий банк та ОЕСР радикально переглянули свої попередні оптимістичні погляди на майбутні перспективи світової економіки та визначили наступне: можливість швидкого відновлення вже не актуальна, а загроза нової кризи набуває надзвичайної реальності та серйозності.

Згідно з новими прогнозами Світового банку, зростання світової економіки в 2024 році буде всього 2,9%, що значно менше попереднього прогнозу зростання на 4,1%. ОЕСР ще більше знизив свій прогноз до 3%, порівняно з попереднім прогнозом 4,5%.

Втрата 1,5% зростання це дуже значна сума, особливо з урахуванням очікуваного світового ВВП, який вперше перевищить 100 трильйонів доларів на рік.

Країни, що розвиваються, традиційно стають біднішими швидше за розвинені внаслідок будь-якої світової економічної кризи, оскільки вони мають менший стан резервів та вищу залежність від світових цін на продовольство і енергоносії, а також ставок для отримання кредитів в іноземній валюті для придбання їжі, палива, технологій та обладнання. агресія росії проти України уразила саме їх.

У Німеччині попередили про найбільшу світову продовольчу кризу у 2023 році. Ковід і без того серйозно підірвав зростання доходів і скорочення бідності в країнах, що розвиваються. Наслідки війни в Україні лише посилять ці проблеми. У результаті приблизно в 40% цих країн реальні доходи на душу населення так і не повернуться на докоподібний рівень. А багатьом з них буде дуже складно уникнути рецесії, – попереджають економісти Світового банку. Особливе занепокоєння викликає припинення експорту пшениці з України, що може призвести до масштабного дефіциту їжі в країнах, що розвиваються. Їм загрожує не тільки економічна криза, а й гуманітарна катастрофа, бідність і голод, – пишуть економісти ОЕСР.

Отже, на основі наведених даних у Додатку А побудуємо лінії тренду для визначення обсягів експорту в Україні на 2024-2025 рр. на рис. 2.5 та занесемо їх значення у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Прогнозування розвитку експорту в Україні за допомогою ліній тренду

Вид тренда	Рівняння тренда	Коефіцієнт детермінації
лінійний	$y = 273,94x + 44887$	0,015
логарифмічний	$y = 3586,4 \ln(x) + 40284$	0,0639
Поліном 6-го порядку	$y = -0,3196x^6 + 16,762x^5 - 328,94x^4 + 3030,8x^3 - 14110x^2 + 35258x + 7191,2$	0,5883
степеневий	$y = 38931x^{0,0858}$	0,0826
експоненційний	$y = 43245e^{0,0718x}$	0,0229

Джерело: розраховано автором за [17]

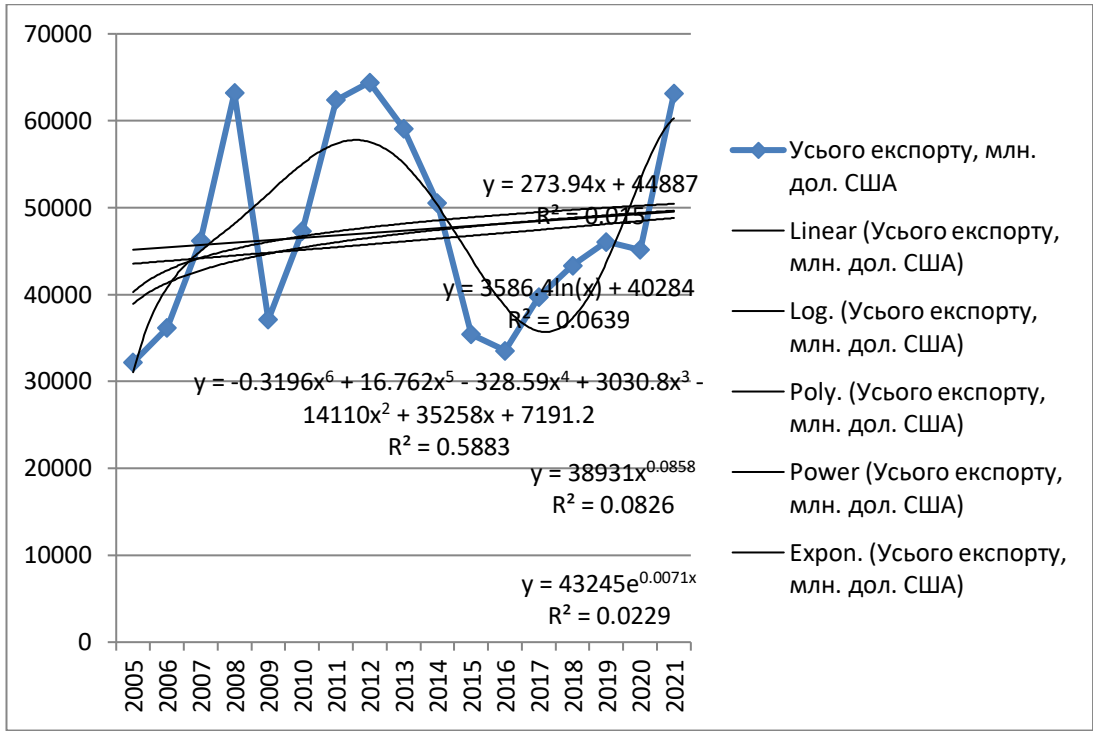

Рис. 2.5. Лінійний тренд динаміки експортних операцій в Україні
Джерело: розраховано автором за [17]

За розрахованим коефіцієнтом кореляції у табл. 2.6 можливо стверджувати, що для експорту найбільш якісним є тренд поліном 6-го порядку. За визначеним лінійним видом тренду, підставляючи значення прогнозованого періоду у рівняння замість X, розрахуємо прогнозовані обсяги експорту в Україні на 2024 та 2025 роки. Отримані результати наведемо у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Прогнозові значення обсягів експорту в Україні
на 2024 та 2025 роки

Рік	Усього експорту, млн. дол.. США
2007	32184
2008	36174
2009	46168
2010	63188
2011	37134
2012	47299
2013	62383

Продовження табл. 2.7

Рік	Усього експорту, млн. дол.. США
2014	64427
2015	59106
2016	50552
2017	35420
2018	33560
2019	39701
2020	43341
2021	46091
2022	45143
2023	63113
2024	3760,94
2025	35434,88

Джерело: розраховано автором за [17]

За отриманими розрахунками бачимо, що обсяг експортних операцій у 2024 році сягатиме 3760,94 млн. дол. США, а в 2025 році – 35434,88 млн. дол. США. Отримані значення свідчать про значне погіршення зовнішньоекономічної діяльності України у прогнозованих періодах, що являється наслідками жорстокої агресії росії.

Далі для визначення впливу воєнних дій на стан реального сектору економіки проведемо факторний аналіз на основі даних Національного банку України та Держстату, згрупованих у табл. 2.8 протягом останніх семи років, пов'язуючи вплив середнього відсотка ставки за кредитами в національній валюті, облікової ставки НБУ, середньозваженого курсу гривні до долара на міжбанківському валютному ринку України, індекс інфляції, показники прибутковості активів і рентабельності капіталу банківської системи України до залежної змінної – валовий внутрішній продукт (ВВП) [9; 10].

Таблиця 2.8

Вхідні дані факторної моделі впливу воєнного стану на стан реального сектору економіки України

Дата	ВВП, млрд. грн	Середньо відсоткова ставка по кредитах в нац. валюті	Середня облікова ставка НБУ	Середньозважений курс гривні до долара на міжбанківському валютному ринку України	Індекс інфляції	Прибутковість активів	Рентабельність капіталу
2017	1979	0,15	0,09	2378,37	1,091	-0,0145	-0,01019
2018	2383	0,15	0,08	2669,24	1,046	-0,0076	-0,0527
2019	3558	0,18	0,08	2789,05	0,998	0,0303	0,0045
2020	3974	0,16	0,07	2768,82	1,005	0,0012	0,0081
2021	4194	0,19	0,11	2774,36	1,249	-0,0407	-0,3046
2022	5459	0,21	0,22	2827,46	1,433	-0,05	-0,5191
2023	5191	0,18	0,17	2727,82	1,124	-0,13	-1,17

Джерело: складено авторами за даними [17]

Розрахунки парних коефіцієнтів кореляції дозволили визначити ступінь зв'язку між досліджуваними факторами.

В результаті розрахунків часткових коефіцієнтів кореляції були відкинуті найменш значимі фактори, а в якості впливових факторних змінних обрано (табл. 2.9):

- середня процентна ставка за кредитами в національній валюті (x1);
- середня облікова ставка НБУ (x2);
- середньозважений курс на міжбанківському валютному ринку України (на момент встановлення офіційного курсу гривні), грн. (x3);
- індекс інфляції, річне значення (x4);
- прибутковість активів банківської системи України (x5);
- рентабельність капіталу банківської системи України (x6).

Повторні розрахунки парних коефіцієнтів кореляції дозволили визначити ступінь і напрямок зв'язку між обсягом ВВП і вибраними факторами.

Таблиця 2.9

Матриця парних коефіцієнтів кореляції

	У	X1	X2	X3	X4	X5	X6
У	1						
X1	0,6626	1					
X2	0,79517	0,78068	1				
X3	0,94308	0,74032	0,91475	1			
X4	0,46755	0,78877	0,84172	0,69556	1		
X5	-0,8591	-0,4106	-0,7291	-0,9071	-0,4738	1	
X6	-0,9221	-0,4916	-0,7508	-0,9301	-0,4213	0,97136	1

Джерело: Власні розрахунки автора

Аналіз даних проводили за допомогою MS Excel, в результаті розрахунку якості апроксимації, яка визначається коефіцієнтом детермінації (R^2) і в нашому випадку наближається до 1. Це означає, що вплив досліджуваних показників X1, X2, X3, X4, X5, X6 на ВВП є досить високим.

Значення коефіцієнта множинної кореляції R свідчить про адекватність побудованої моделі.

Після обчислення значень незалежних змінних рівняння регресії матиме наступний вигляд:

$$U = 3158,88 - 10818,13X1 - 3817,76X2 + 2,05X3 - 1394,77X4 + 8772,15X5 + 789,28X6 \quad (2.1)$$

Статистична значущість незалежних змінних моделі визначається t-критерієм.

Теоретичне значення t-критерію становить 2,179 тому змінні X3, X5 та X6 мають суттєвий вплив, а X1, X2 та X4 не є статистично значущими коефіцієнтами, тобто їхній вплив у період спостереження є несистематичним.

Розглянемо коефіцієнти часткової еластичності, які наочно демонструють залежність зміни ефективного показника ВВП від зміни одного з факторних показників за умови незмінності інших факторів.

Розраховано парціальні коефіцієнти еластичності побудованої моделі, які характеризують вплив зміни питомої ваги X_i на Y у припущенні

відсутності впливу інших факторів.

Коефіцієнт часткової еластичності показує, на скільки % зміниться Y , якщо X_i зміниться на 1%, і визначається за формулою:

$$K_{el(i)} = a_i * X_j \quad (2.2)$$

де, $K_{el(i)}$ – частковий коефіцієнт еластичності;

a_i – параметри моделі, що підлягають оцінці;

X_j – середні значення незалежних змінних моделі.

Розрахунок часткових коефіцієнтів еластичності проводили в програмі MS EXCEL (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Результати розрахунку часткових коефіцієнтів еластичності

Коефіцієнт еластичності	Значення
$K_{el(1)}$	-1,29
$K_{el(2)}$	-0,23
$K_{el(3)}$	1,82
$K_{el(4)}$	-1,09
$K_{el(5)}$	-0,18
$K_{el(6)}$	-0,15

Джерело: Власні розрахунки автора

Розраховані коефіцієнти еластичності для побудованої моделі вказують на найбільш значущий вплив на обмінний курс, тоді як інші фактори не є впливовими. Результати факторного моделювання областей впливу воєнного стану такі: зростання ставки за кредитами в національній валюті, а також зростання дисконтної ставки негативно впливають на ВВП, призводять до його зниження; однак зростання курсу іноземної валюти призводить до зростання ВВП; у свою чергу, інфляція призводить до зменшення реального ВВП в Україні; показник рентабельності капіталу характеризує рівень ефективності використання банківського капіталу, за розрахунками позитивно впливає на ВВП.

З НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДТРИМКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ПІД ЧАС ТА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

3.1 Напрямки підтримки зовнішньоекономічних відносин України під час війни

Основним напрямом підтримки зовнішньоекономічних відносин України під час війни вважаємо її включення до СОТ.

Загалом головною метою СОТ є співпраця та допомога митним органам усіх держав-членів, обмін інформацією та координація діяльності митних органів, співробітництво з іншими міжнародними організаціями у сфері митної справи та створення єдиної уніфікованої класифікації товарів у митних тарифах всесвітньої торгівлі.

У межах СОТ було прийнято велику кількість міжнародно-правових актів, які регулюють різні аспекти міжнародного співробітництва в галузі митної справи. Серед них:

- Конвенція про митний кодекс Співдружності незалежних держав (1997 рік);
- Конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (1973 рік);
- Конвенція про митний валютний регламент (1947 рік);
- Конвенція про міжнародне спрощення та гармонізацію митних процедур (1999 рік);
- Конвенція про митний та адміністративний кодекс (СНД) (2003 рік);
- Конвенція про митний режим (СНД) (2010 рік);
- Конвенція про митний та податковий кодекс (2011 рік);
- Конвенція про митний союз (2010 рік);
- Конвенція про митну та митного контролю на офшорних територіях (2013 рік).

Ці конвенції і угоди надають вирішальний вплив на порядок і процедури митного контролю, спрощують умови міжнародної торгівлі та сприяють забезпеченню прозорості та прозорості у митних процедурах.

Перед Міжнародною митною організацією стоїть завдання більш активно виконувати роль планування та прогнозування в митній діяльності, регулювання та надання допомоги у вирішенні проблем у роботі митних органів країн-членів організації.

Як організація, вона відповідає за розробку та впровадження всіх митних конвенцій, процедур та рекомендацій. Однак, вона стикається зі серйозними проблемами, які вимагають більшої координації зусиль світової спільноти в міжнародній правовій та митній політиці.

Світова митна організація як міжнародний центр світової митної спільноти за активної підтримки країн-учасниць та низки авторитетних міжнародних організацій взяла на себе ініціативу щодо розробки стратегічного плану. Програми розробленого стратегічного плану включають:

- Вдосконалення та забезпечення зручних та ефективних процедур митного оформлення та контролю.
- Розвиток та сприяння міжнародному співробітництву та обміну інформацією між країнами-учасницями.
- Посилення боротьби з контрабандою, незаконним обігом товарів та іншими порушеннями митного законодавства.
- Підтримка та сприяння розвитку справедливих та прозорих торговельних умов між країнами.
- Забезпечення захисту прав та інтересів митних служб та митних посадових осіб.
- Пропаганда митної культури та вдосконалення професійних навичок митних посадових осіб.
- Підтримка та сприяння створенню міжнародних стандартів та регуляторного середовища в галузі митної справи.

- Забезпечення охорони здоров'я та безпеки митних служб та взаємодія з іншими правоохоронними органами.

- Підтримка та сприяння інноваційному розвитку митної справи [43, с. 23].

Для забезпечення ефективності діяльності СОТ використовується регіональний підхід, що означає поділ всіх держав-членів на регіональні групи, кожна з яких має свого регіонального представника. Регіональні групи займаються навчанням працівників митних служб шляхом організації різних курсів та семінарів з створення інформаційних центрів для боротьби з митними правопорушеннями. Також вони займаються обміном делегацій між національними митними службами та адміністративними органами СОТ [12].

СОТ було розроблено ряд інструментів для досягнення своєї мети.

Світовою організацією торгівлі було розроблено ряд інструментів для досягнення своєї мети, якою є забезпечення вільної та справедливої міжнародної торгівлі. Деякі з цих інструментів включають:

- міжнародні торгові угоди – СОТ укладає міжнародні угоди, які регулюють торгівлю товарами та послугами між країнами. Такі угоди встановлюють правила та принципи, що мають регулювати торгівлю, зокрема стосовно митних тарифів і немитних бар'єрів;

- моніторинг і сприяння виконанню правил – СОТ виконує функцію моніторингу дотримання правил у міжнародній торгівлі та надає консультації та сприяння країнам у вирішенні спірних ситуацій;

- розгляд скарг і спорів – СОТ розглядає скарги та спори між країнами з питань торгівлі та приймає рішення щодо їх вирішення. Це забезпечує справедливість та виконання міжнародних торгових правил;

- технічна допомога та розвиток – СОТ надає технічну допомогу країнам-членам, особливо тим що розвиваються, у досягненні своїх торговельних цілей. Це може включати навчання, консультації та фінансову підтримку;

– урегулювання спорів – СОТ використовує механізми урегулювання спорів, такі як панель розгляду спорів, для вирішення конфліктів та спорів між країнами щодо правил торгівлі.

Ці інструменти допомагають СОТ досягати своєї мети – захищати вільну та справедливую міжнародну торгівлю, сприяти економічному зростанню і підвищенню рівня життя.

Отже, підтримка зовнішньоекономічних відносин України в умовах війни може здійснюватися за допомогою СОТ за різними напрямками:

– захист від недобросовісної конкуренції – Україна може звернутися до СОТ з клопотанням про захист від демпінгу (продаж товарів за цінами, нижчими від виробничих витрат) або субсидіювання з боку інших країн. СОТ має механізми, що дозволяють встановлювати антидемпінгові мита та протидіяти недобросовісній конкуренції;

– підтримка експорту – Україна може отримати консультації та підтримку від СОТ у питаннях просування на зовнішні ринки та збільшення обсягів експорту. СОТ надає підтримку у вирішенні торговельних спорів, може сприяти українським експортерам знаходити нові ринки та розвивати міжнародні партнерства;

– захист інвестицій – Україна може звернутися до СОТ з клопотанням про захист своїх інвестицій в інших країнах. До цього може входити вирішення торговельних спорів з іншими країнами, які порушують права українських інвесторів;

– реформування та розвиток законодавства – СОТ може надавати рекомендації та консультації щодо реформування та розвитку законодавства української торгівлі. Це допоможе знизити бар'єри для ведення бізнесу та сприятиме приверненню іноземних інвестицій.

Оптимальна стратегія для підтримки зовнішньоекономічних відносин України в умовах війни – це активне використання ресурсів та можливостей, доступних через світову організацію торгівлі, для захисту національних інтересів та розвитку зовнішньої торгівлі.

3.2 Перспективи відновлення економіки України за участю зарубіжних партнерів після війни

21 квітня 2022 року Президент України підписав наказ про утворення Національної ради з відновлення України від наслідків війни.

Національна Рада з відновлення України від наслідків війни створена з метою координації зусиль у реконструкції та відновленні постраждалих територій, а також підтримки людей, які постраждали внаслідок війни. Рада буде відповідальна за збір і аналіз інформації про пошкодження та потреби населення, розробку та реалізацію планів відновлення, оцінку ефективності проведених робіт.

У склад Національної Ради входять представники уряду, а також представники місцевих органів влади, громадських організацій та експертного середовища. Рада буде працювати в тісному співробітництві з іншими державними органами та міжнародними партнерами з метою ефективного вирішення постконфліктних викликів.

Місією Національної Ради є забезпечення інтегрованого та національно-координаційного підходу до відновлення, а також залучення всіх необхідних ресурсів та координація дій всіх зацікавлених сторін з метою відновлення постраждалих регіонів та поліпшення якості життя громадян.

Національна Рада буде діяти на основі аналізу потреб, потреб та ресурсів, а також принципів прозорості, відкритості та залучення громадськості до процесу вирішення проблем.

Створення Національної Ради з відновлення України від наслідків війни є важливим кроком у забезпеченні ефективного та системного відновлення країни після тривалої війни. Відеоспостереження може бути використане для надання доказів про пошкодження та потреби в відновленні.

Окрім того в Україні повинні запрацювати чотири фонди відновлення економіки після війни:

- Фонд розвитку підприємницької діяльності інвалідів АТО – цей фонд сприяє підтримці та розвитку підприємництва серед ветеранів АТО та осіб з інвалідністю, які постраждали внаслідок бойових дій;

- Фонд відновлення Донбасу – головна мета цього фонду полягає в відновленні соціально-економічного розвитку та інфраструктури на території Донецької та Луганської областей, які постраждали від конфлікту на сході країни;

- Фонд розвитку відновлення Приазов'я – цей фонд спрямований на відновлення економіки та інфраструктури на керченському півострові та інших районах Азовського узбережжя, які теж постраждали від війни.

- Фонд розвитку та реконструкції АР Крим і м. Севастополь – цей фонд покликаний сприяти економічному та соціальному розвитку Автономної Республіки Крим та міста Севастополя після анексії росією.

Ці фонди забезпечують фінансову підтримку проєктам з відновлення інфраструктури, розвитку бізнесу, підтримки соціальних програм і відродження після війни.

Кошти з цих фондів використовуватимуть залежно від спеціалізації: на бізнес, інфраструктуру тощо.

Уряд також закликає міжнародних партнерів, інвесторів, громадські організації, представників бізнесу та громадян надати Україні фінансову підтримку для реалізації реформ, підвищення ефективності державного управління, вирішення соціально-економічних проблем та зміцнення національної безпеки.

Ця підтримка має бути спрямована на такі сфери, як освіта, охорона здоров'я, соціальна сфера, науково-технічний розвиток, екологія та інфраструктура. Вона може бути надана у вигляді фінансових коштів, технічної допомоги, освіти та навчання, обміну досвідом та експертної підтримки.

Така підтримка допоможе українському уряду впровадити необхідні реформи, залучити інвестиції, зміцнити співпрацю з міжнародними партнерами та підняти життєвий рівень українського народу.

Звернення до міжнародних партнерів, інвесторів та громадських організацій про надання фінансової підтримки є важливим кроком у забезпеченні подальшого розвитку України та зміцненні її позицій на світовій арені. Взаємодія з різними сторонами суспільства та залучення їх у партнерство допоможе забезпечити широку підтримку та реалізацію необхідних змін.

Отримані кошти будуть використані в залежності від спеціалізації фонду. Крім фондів, для яких раніше Національний банк створив відповідні рахунки (на підтримку армії та гуманітарну допомогу), було створено ще чотири. Зокрема, кошти будуть збиратися за такими напрямками:

- відбудова зруйнованої інфраструктури (Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури);
- трансформація економіки (Фонд відновлення та трансформації економіки);
- відновлення роботи малого та середнього бізнесу (Фонд підтримки малого та середнього бізнесу);
- обслуговування міжнародних фінансових зобов'язань України (Фонд обслуговування та погашення державного боргу).

Для фінансування відновлення, а в подальшому розвитку регіонів і територій, донори вимагатимуть від уряду України виконання певних умов і реформ. На перше місце вимог донорів зазвичай ставиться боротьба з корупцією. Вони можуть вимагати впровадження прозорості, а також підсилення механізмів контролю за використанням виділених коштів. Донори також можуть вимагати проведення політичних і економічних реформ, що сприятимуть стимулюванню інвестицій та підтримці підприємництва в регіонах. Крім того, можуть бути поставлені вимоги щодо забезпечення прав людини, зокрема в сфері земельних відносин, судочинства

та боротьби з дискримінацією. Відповідь України на такі вимоги може мати вирішальний економічний і політичний вплив на отримання фінансування та рівень розвитку регіонів і територій.

Для України важливо заздалегідь продемонструвати, що вона здатна правильно розпоряджатися коштами на відновлення. Доказ того, що Уряд здійснює належне фінансове управління, буде необхідною умовою на підготовчих етапах до членства в ЄС. Це важливо, оскільки Європейський Союз, як і будь-який інше об'єднання країн, має право інвестувати свої ресурси та фінансувати проекти в країні-кандидаті на вступ. Однак, ЄС не захоче надавати фінансову допомогу країні, яка не здатна ефективно використовувати ці кошти і розпоряджатися ними відповідно.

Тому, для України важливо продемонструвати належне фінансове управління через виконання таких критеріїв:

- Правильне планування та бюджетування. Уряд повинен мати розроблену стратегію використання фінансових ресурсів на відновлення та розвиток країни.

- Здатність виконувати планові зобов'язання. Уряд повинен постійно моніторити та контролювати виконання бюджету, не допускаючи дефіциту та/або неплатоспроможності.

- Ефективне використання коштів. Уряд повинен гарантувати, що кошти, виділені на відновлення та розвиток, використовуються для максимального досягнення поставлених цілей. Повинні бути встановлені механізми контролю та звітності для запобігання корупції та недієвості.

- Забезпечення стабільності і сталості економіки. Уряд повинен забезпечувати економічну стабільність, зокрема шляхом контролю інфляції, збалансованої монетарної політики та залучення інвестицій.

Демонстрація належного фінансового управління є важливим етапом на шляху до членства України в Європейському Союзі. Це буде свідчити про готовність України до ефективного використання європейської фінансової допомоги та інтеграції в європейські структури.

ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження в данній кваліфікаційній роботі дає підстави зробити наступні висновки:

Війна може призвести до зниження обсягів міжнародної торгівлі через наслідки конфлікту, такі як знищення інфраструктури, затруднення в транспортуванні товарів та послаблення довіри між країнами. Це може призвести до значного зменшення витрат іноземних компаній на експорт та імпорт товарів, що може негативно вплинути на розвиток національної економіки.

Воєнний конфлікт може призвести до зміни географії міжнародної торгівлі. Країни, які беруть участь у війні або знаходяться в зоні конфлікту, можуть втратити свою здатність експортувати товари та послуги, що призведе до зміни партнерів учасників торгових відносин.

Війна може мати серйозний вплив на світову валюту. Нестабільність та неспокій можуть призвести до значного зростання ризику валютних коливань, що може спонукати інвесторів до зменшення своїх інвестиційних позицій.

Воєнний конфлікт може відволікати ресурси та увагу від розвитку нових технологій та інновацій. Країни залучені до війни зазвичай збільшують свої витрати на військові потреби, що може призвести до скорочення інвестицій в дослідження і розвиток нових технологій.

Війна може призвести до збільшення геополітичних ризиків, таких як втручання інших країн у військовий конфлікт, загрози національній безпеці та терористичні акти.

Воєнний конфлікт може мати серйозний вплив на людей, особливо на цивільне населення, що вимушено втікати або страждати від наслідків військових дій.

Війна може мати серйозний вплив на економіку країни, зокрема може призвести до зниження виробництва, збільшення безробіття та зменшення

торгівлі. Воєнні витрати також можуть збільшити державний борг країни та вплинути на фінансову стабільність. Крім того, воєнний конфлікт може спричинити зруйнування інфраструктури та недостачу ресурсів, що може тривалий час заважати економічному відновленню.

Війни можуть мати серйозний вплив на довкілля, зокрема можуть спричинити забруднення ґрунту, води та повітря, знищення екосистем та втрату біорізноманіття. Відновлення природних ресурсів може зайняти багато часу та зусиль після завершення воєнного конфлікту.

За офіційними даними Міністерства економіки України у зв'язку з агресією росії лише у березні 2023 року експорт українських товарів скоротився вдвічі, імпорт – більше ніж утричі, порівняно із даними за березня 2022 року.

Обсяги експорту України за 10 місяців 2023 року зменшилися порівняно з 2022 роком на 2817027 тис. Дол. США, або на 13,58%. Дані зміни відбулися за рахунок зменшення експорту з наступними країнами: Австрія, Бельгія, Греція, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Люксембург, Мальта, Німеччина, Польща, Португалія, Словаччина, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія та Швеція.

Станом на 31 березня 2023 року зовнішній борг України склав 1,73 трлн грн або \$59,2 млрд, внутрішній борг – 1,1 трлн грн або \$37,61 млрд.

Державний борг України становив 2,5 трлн грн або \$86,28 млрд. Гарантований державою борг України становив 307,84 млрд грн або \$8,83 млрд.

За отриманими розрахунками бачимо, що обсяг експортних операцій у 2024 році сягатиме 3760,94 млн. дол. США, а в 2025 році – 35434,88 млн. дол. США. Отримані значення свідчать про значне погіршення зовнішньоекономічної діяльності України у прогнозованих періодах, що являється наслідками жорстокої агресії росії.

Результати факторного моделювання областей впливу воєнного стану такі: зростання ставки за кредитами в національній валюті, а також зростання

дисконтної ставки негативно впливають на ВВП, призводять до його зниження; однак зростання курсу іноземної валюти призводить до зростання ВВП; у свою чергу, інфляція призводить до зменшення реального ВВП в Україні; показник рентабельності капіталу характеризує рівень ефективності використання банківського капіталу, за розрахунками позитивно впливає на ВВП.

Основним напрямом підтримки зовнішньоекономічних відносин України під час війни вважаємо її включення до СОТ.

Оптимальна стратегія для підтримки зовнішньоекономічних відносин України в умовах війни – це активне використання ресурсів та можливостей, доступних через світову організацію торгівлі, для захисту національних інтересів та розвитку зовнішньої торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітична економія : макроекономіка і мікроекономіка : підручник : у 2-х кн. / С. М. Панчишин, П. І. Островерх, В. Б. Буняк та ін. ; за ред. : С. М. Панчишина, П. І. Островерха. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2014. Кн. 2 : Мікроекономіка. 390 с.
2. Анцелевич Г. О., Голубєва В. О., Злуніцина Т. В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. Київ: МАУП, 2005. 272 с..
3. Васюренко В. О. Фінансове регулювання ЗЕД підприємств: теоретичне узагальнення та прикладний аналіз : монографія. Харків : Вид. ХНЕУ, 2012. 100 с.
4. Ващенко В. В. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Фінанси України*. 2015. № 3. С. 40-46.
5. Величко К. Ю., Козуб В. О., Носач Л. Л., Чернишова Л. О., Печенка О.І. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. Харків: Видавництво «Форт», 2017. 221 с.
6. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник. 3-тє вид. перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 432 с.
7. Гринькевич О.С. Митна статистика зовнішньої торгівлі. Навч. посібник. Київ: Алерта. 2015. 238 с.
8. Дахно І. І. Зовнішньоекономічний менеджмент. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 568 с.
9. Доротич С. Дослідження виконання вимог європейських та міжнародних норм у процесі реалізації митно-тарифної політики в Україні. *Публічне управління: теорія та практика: Зб. наук. праць Асоціації докторів наук з державного управління*. Харків: ХРІДУ НАДУ, 2020. Вип. 2. С. 256-261.

10. Дьомін Ю. М. Митний контроль в Україні: монографія. Київ: 2014. 542 с.
11. Митна статистика України : навчальний посібник / П. В. Пашко, О. Ю. Ушаков, В. М. Краєвський, та ін. ; Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь : УДФСУ, 2020. 380 с.
12. Митна статистика України: статистичний довідник / П. В. Пашко, О. Ю. Ушаков, Т. М. Паянок, Я. О. Остапенко, Н. В. Параниця ; Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2017. 422 с.
13. Міжнародна статистика: Навч. посібник. За ред. З.О. Насінника. Тернопіль: Економічна думка, 2000. 195 с.
14. Міжнародний бізнес : підручник / за ред. проф. В. А. Вергуна. Київ : ВАДЕКС, 2014. 810 с.
15. Мірченко О. О. Проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності України. URL : www.irbis-nbuv.gov.ua
16. Моторин Р.М. Міжнародна економічна статистика: Підручник. К.:КНЕУ, 2004. 324 с.
17. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 13.09.2022).
18. Парфенцева Н.О. Міжнародні статистичні класифікації в Україні: Впровадження і використання. К.: Основи, 2000. 351 с.
19. Підгорний А.З. Міжнародна статистика : Навчальний посібник. Одеса : ОНЕУ, 2012. 162 с.
20. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 26.10.2014 (поточна редакція від 15.08.2020, підстава – 808-IX). Відомості Верховної Ради. 1991. № 29. Ст. 377.
21. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 15.08.2020 № 959-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 20.11.2022).
22. Селіверстова Л. С. Особливості розвитку фінансового ринку України. URL : www.investplan.com.ua/pdf/9_2023/4.pdf

23. Сидорова А. В. Міжнародна статистика. Підручник . Донецьк: Каштан, 2013. 384 с.
24. Ситник Н. С. Сучасний стан розвитку торговельно-економічних відносин України з Європейським Союзом. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/2/98.pdf>
25. Стратегія фінансового сектору України до 2025 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sectoru_ua.pdf
26. Україна 2023. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. URL : <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2023-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/> (дата звернення: 20.11.2023).
27. Україна-2023: економічна політика в умовах війни з Росією. URL : <https://sg-sofia.com.ua/ukraine-2023-ekonom-politika-v-uslov-voine-s-russia-ua> (дата звернення: 20.11.2023).
28. Чудновець І. В. Митно-тарифна політика як інструмент впливу на економіку держави. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка*. 2017. № 50. С. 354-357.
29. Шульга М. Г. Митні відносини в рамках нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб.* Харків: Нац. юрид. акад. України. 2013. Вип. 61. С. 167-171.
30. Щербатюк Н. В. Методи кількісного обмеження в Україні. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2013. № 3. С. 79-83.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1

Динаміка розвитку експортних операцій в Україні за 2007-2023 рр.

Рік	Усього експорту, млн. дол. США
2007	32184
2008	36174
2009	46168
2010	63188
2011	37134
2012	47299
2013	62383
2014	64427
2015	59106
2016	50552
2017	35420
2018	33560
2019	39701
2020	43341
2021	46091
2022	45143
2023	23113

Джерело: [17]